

Univerzitetska misao - časopis za nauku, kulturu i umjetnost [ISSN: 1451-3870]

Vol. 16, str. 23-27, 2017 god., web lokacija gde se nalazi rad: <http://um.uninp.edu.rs>

Tematska oblast u koju se svrstava rad: Društvene i humanističke nauke / podoblast: Filologija

Datum prijema rada: 15.02.2017.

Datum prihvatanja rada: 01.03.2017.

UDK: 811.163.41'282.4(497.16)

doi:10.5937/univmis1716023S

811.163.41'373.2

Originalni rad

SEMANTIČKI ASPEKT HIDRONIMA SA PODRUČJA BANDIĆA

Svetlana Sekulić

OŠ „Maksim Gorki” Podgorica

Podgorica, Crna Gora

svetlanasekulic16@gmail.com

Apstrakt

Cilj rada je da se utvrdi tačan broj onomastičkih jedinica bandićke regije i imenovanje istih, kao i obrada mikrotoponima sa morfološkog, semantičkog i etimološkog aspekta rada i sagledavanja njegovih osobenosti. Uvodno poglavlje sadrži bitne napomene u vezi sa tematikom, građom, sa posebnim osvrtom na ispitivano područje opravdanosti istraživanja hidronima, kao semantičkog aspekta područja Bandića. Na kraju je dat zaključak u kojem se autor kritički odnosi prema obrađenoj materiji i pregled literature u ovoj oblasti.

Ključne riječi: mikrotoponim, Bandići, hidronim, morfologija, semantika, etimologija

SEMANTIC ASPECT OF HYDRONYMS FROM THE AREA OF BANDICI

Abstract

The aim of work is to establish the exact number of onomastic units of Bandici region and the appointment of the same, as well as processing mikrotoponims from the morphological, semantic and etymological aspect of work and consideration of its peculiarities. The introductory chapter contains important notes regarding the investigated area justification of the studies hydronym as the semantic aspect of area Bandici. Finally, there is a conclusion in which the author is critical reffers toward the processed matter and review of the literature in this area.

Keywords: mikrotoponim, Bandići, hydronym, morphology, semantics, etymology

UVODNE NAPOMENE

Poznato je da su imena, kao posebni slojevi leksike, važno svjedočanstvo prošlosti različitih etničkih zajednica. Oduvijek je čovjek imao potrebu da sve što vidi imenuje kako bi lakše komunicirao sa drugima i snalazio se u prostoru. Tako su imena „mijenjajući ruho, gubeći po koje slovo i dobijajući novo, završavala gotovo sasvim neprepoznatljiva.”(Dojčinović, 2002:8). Ipak, odolijevaći zubu vremena, neka imena opstaju ili žive paralelno sa novim, savremenim, dok druga iščezavaju.

Pošto je Stara Crna Gora, istorijski gledano, tokom vjekova bila odvojena od susjednih oblasti, starocrnogorski govori izdvojili su se kao zasebna dijalekatska

cjelina. Sa druge strane „imena kao jezički spomenici u svom sadržaju nose bitne podatke o materijalnoj i duhovnoj kulturi vremena u kojem su nastala, a u svojim oblicima sadrže dragocjene jezičke podatke." (Šekularac, 2008:5). Takođe, imena postaju osnovni izvor gdje god ne postoje pisani istorijski tragovi, pomoću kojih se rekonstruiše prostor, vrijeme i istorija jednog kraja. Ne treba zaboraviti da je ime, prije svega, proizvod čovjekove kulture nastale u kolektivu u određenom stepenu istorijskog razvitka. Za izučavanje jezika, kao izvor građe, imena su zasigurno od neprocjenjivog značaja. Najbolji dokaz su hidronimi, budući da predstavljaju jezičke fosile. To je, zapravo, onaj postojan i arhaičan sloj koji baštini mnoge stare crte. Zahvaljujući predanom zapisivanju, brojni izvorni nazivi hidronima sačuvani su do naših dana.

1. POJAM I KARAKTERISTIKE HIDRONIMA

Dio onomastike koji se bavi proučavanjem imena voda: rijeka, jezera, potoka, mora itd. naziva se hidronimi (grč. hidor, gen. hydotos –voda, onima-ime). (Vujaklija, 1980: 106):

„Onomastička istraživanja širom sveta dosad su po pravilu opravdavala očekivanja da voda, preduslov života na Planeti, drži respektabilno mesto u lokalnim onomastikonima." (Cicmil – Remetić, 2010 : 91). Kao i većina sela Katunske nahije, i bandićko pleme (područje Bandići su naziv predjela između Podgorice i Danilovgrada, ali i velikog bratstva u Katunskoj nahiji u Crnoj Gori) nije bilo pošteđeno problema sa vodosnabdijevanjem. Tako se za manje od pola bandićkih sela može reći da su bogata vodom i zajedničkim izvorštima, dok Gornji Bandići (Đeđezi, Mokanji, Župa) još uvijek čekaju priključenje na zajedničku vodovodnu mrežu. Nevolja je tako primorala narod ovoga kraja da se snalazi kako zna i umije, pa su tako nastali brojni „ublovi i bistijerne."

Tako se termin ubao tokom obrade hidronima, često javlja kao odrednica mikrotoponima. Označava bunar iskopan u zemlji na otvorenom prostoru i zajedno sa bistijernom, (pokriveni bazen u koji se sliva kišnica i služi kao voda za piće) i zadovoljava osnovne potrebe mještana i stoke. Takvih vještačkih objekata sa skromnim količinama vode nije bilo uvijek dovoljno, ali treba pomenuti zajedničku bistijernu sela Bračana i Župe – Borovik, kao i izvor Vuči studenac, vodovod od neprocjenjive vrijednosti za Bandiće, Komane i Zagarčane. Takođe, u Mokanjima je i Pješčina, bistijerna, koja je svojina svih Bandića. Racionalni i ekonomični, mještani ovoga kraja oduvijek su znali raspolagati prirodnim resursima, a vodom pogotovo. Ipak, i priroda im je pritekla u pomoć stvarajući brojne kamenice, jake izvore, vrela, studence. Kako je selo Livade, kako mu ime kaže, ravno po svome obliku, pogodno je za sadnju raznih poljoprivrednih kultura. Livađani natapaju svoje bašte, voćnjake i povrtnjake iskoristivši tako svaki pedalj obradive površine. Sadili su kako za svoje potrebe, tako i zarad prodaje, kako bi se nešto zaradilo, a ponajviše ponudio tržištu zdrav, neprskan proizvod. Proizvodnja organske hrane ima budućnost na ovim prostorima zbog čistog ambijenta, specifičnog podneblja sa puno sunčanih dana, blage klime, poboljšane saobraćajne infrastrukture i dr.

Za razliku od mještana surove Pivske planine, za koje Radojka Cicmil-Remetić kaže „Stigla je voda, a nestalo ljudi” (Cicmil – Remetić, 2010 : 92). Priču o hidronimiji Bandića završavamo konstatacijom da se Bandići sve više vraćaju svome zavičaju, svojim korijenima, naročito žitelji srednje i starije populacije. Takva, tragična sudbina, poput one Planinštaka, teško može zadesiti ljude sa ovih prostora, jer riječ „ognjište” milija im je i od očinjeg vida, milija i od života.

U onomastici nije rijedak slučaj da objekti koji su teritorijalno bliski prenose ime sa jednog na drugi zavisno od brojnih motivacionih faktora. Takva pojava naziva se metonimija, a Zvezdana Pavlović navodi sljedeće načine:

- prenošenjem antroponima (ličnog imena ili prezimena), obavezno nakon sufiksacije na mikrotoponim, ojkonim, retko hidronim;
- prenošenjem fitonima na mikrotoponime, ojkonime i hidronime. Ovo je čest način imenovanja u onomastici;
- prenošenje mikrotoponima na ojkonime i hidronime;
- prenošenjem zoonima na toponime, ojkonime i hidronime;
- prenošenjem mikrotoponima, ojkonima na hidronime;
- prenošenjem hidronima na mikrotoponime, ojkonime. (Pavlović, 1998:105)

Klasifikacijom prikupljenog onomastičkog materijala koji se tiče voda u Bandićima, primjetno je nekoliko gore navedenih načina prenošenja onima iz jedne sfere u drugu. Tako dolazimo do sljedećih tipova koje ćemo poredati u zavisnosti od njihovog broja.

Najbrojniji su oni hidronimi nastali prema izgledu i svojstvu tla odnosno prema vizuelnoj i orjentacionoj odredbi ili utisku:

Barjaka (L), Barjaka (M), Crveni uba (M), Crno oko (L), Doljani (Ž), Godna (B), Jaža (L), Lokve (B), Modro oko (B), Osojnica (M), Osojnica (Đ), Pješčina (M), Studenac (Ž), Vreško vrelo (L).

Voda Barjaka, nastala od turcizma barjak (zastava), u Livadama i Mokanjima, posebno je zanimljiva sa etimološkog aspekta. Prvi, stari naziv Barjaka pominje još 1911.godine dr Jovan Erdeljanović u svojoj Beležnici, kada je godinu ranije, boravio u Bandićima radi sakupljanja građe za istorijsko djelo Stara Crna Gora. Na strani 16 svoje Beležnice piše da je „Barjaka voda dubenica u đer na sred Sađavca na Razvršju, mjestu đe su Bandići pobadali barjak u bojevima sa Turcima.” (Zaostavština Jovana Erdeljanovića, Arhiv SANU, E-468-6 (56) :16). Taj podatak objašnjava porijeklo njenog imena (barjak- Barjaka). Da je to stari naziv ove vode, govori i podatak da se Sađavac, kao slobodna crnogorska teritorija, nalazio svega 2-3 kilometra od Spuža i nešto više od Podgorice. Pošto su ta područja bila pod osmanskom vlašću, tako je i Sađavac postao meta stalnih napada i velikih bojeva sa Turcima. Inače, u petstogodišnjoj stalnoj borbi Crne Gore za očuvanje svoje slobode, Bandići, Komani i Zagarač, kao najjužnji dio Katunske nahije, bili su prvi na udaru turske vojske koja se kretala prema Cetinju.

Porijeklo drugog, novijeg imena –Brljaka, može se odnositi na njen sadašnji izgled. Po tome, to je nečista, zapuštena voda u kojoj se kupaju (brljaju) divlja prasad. U Rečniku govora Zagarača Draga i Željka Čupića stoji: „brljak,-a.m. mjesto gdje se brljaju svinje; prljava voda u kojoj se neko kupa, nečisto mjesto. Takođe, i brljat se-valjati se u blatu (o svinji); kupati se u nečistoj vodi, kupati se.” (D. Čupić i Ž. Čupić. 1997: 33).

Upravo ovaj primjer može poslužiti kao ilustracija koliko su mikrotoponimi evoluirali i prilagođavali se realnom životu.

Primjetno je, takođe, da se naziv Osojnica pojavljuje dva puta. Dok u Đedezima označava ubao izvađen na strmini, u Mokanjima je to stara voda u Siljevici, ozidana kamenom bez klaka. U oba slučaja radi se o vodi smještenoj na sjevernoj strani, uzvišenju gdje nema sunca i koja je suprotna prisojnoj (južnoj) strani. U njenom korijenu imamo leksemu osoje koja je, inače, veoma čest mikrotoponim u ovim krajevima. Slijede hidronimi nastali prema antroponimu:

Bujkin uba (Ž), Bulin studenac (Ž), Mlinište Vranića (L), Pavlove kamenice (L), Vraškeš Velov (L).

Navedeni primjeri jasno pokazuju da se radi o dvočlanim hidronimima antroponimskog porijekla. Hidronimi u kojima prvi član može imati funkciju prisvojnog pridjeva na –ov (-e) i –in (-a, -e) odnose se na: Bujkin uba, Bulin studenac i Pavlove kamenice. U nekim slučajevima, imamo obrnutu situaciju, tj. prisvojni pridjev dolazi na drugom mjestu (Vraškeš Velov), dok u nazivu Mlinište Vranića posesivni genitiv stoji iza apelativa.

- Nekoliko hidronima dobilo je ime prema fitonimu:

Borovik (B), Macino oko(Ž), Pitomi dub (B)

- Neki hidronimi nastali su prema drugim toponimima, tj. ime vode prema mikrotoponimu, oronimu ili ojkonimu:

Kulendrija (B) Mokanjске kamenice (M) i Ušeza (Đ).

- Nastanak hidronima prema zoonimu:

Vuči studenac (B)

Prema predanju, dobio ime po knezu Vuku Bandiću (rodonadželniku nekoliko sadašnjih bratstava). O tome je sačuvana priča: „U blizini Vučeg studenca, živio je Turan (Puran) Malonšić, koji je taj izvor držao za svojinu i na njemu naplaćivao vodu, koju su ondašnji stanovnici (XVII vijek), upotrebljavali i nosili svojim domovima. Da bi ih te napasti i nameta oslobodio, Vuk silom najuri i protjera Turana u turski Spuž, a studenac dade na raspoloženje dotičnom stanovništvu, koje je sa njega besplatno nosilo vodu i pojilo stoku. To stanovništvo, iz blagodarnosti prema Vuku – studencu dodaju ime Vukov, odnosno Vuči studenac." Vjerovatnost ove anegdote potvrđuje Turanova stolica, koja se i sada pored izvora u kamenu nalazi, tj. na kojoj je Turan sjedio i vodarinu naplaćivao.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Crna Gora se nalazi na raskršću kultura, a time i jezika. Stoga ne čudi podatak da je njeno jezičko područje poznato po bogatstvu onomastičkog materijala, što je privlačilo brojne istraživače. Kao posebna grana lingvistike, onomastika proučava: lična imena i nadimke odnosno značenje i istoriju imena ljudi (antroponime) i imena mjesta (toponime). Bitno je napomenuti da se, u naučne svrhe, ova disciplina, između ostalog, koristi etimologijom, dijalektologijom, istorijom, etnolo- gijom, mitologijom. Uzorak mikrolokacija koje smo ovdje predočili ukazuje na bogatu bandićku mikrotoponimiju. Međutim, potrebno je ovdje ukazati i na neke poteškoće koje su postojale u toku rada na terenu. Naime, obilazeći neka od sela koja su pomenuta u radu, nailazila

sam mahom na napuštena imanja čiji su vlasnici nevoljno morali odseliti sa svojih „ognjišta." Dva su razloga za to: migracija i potraga za boljim životom koja ih je odvela u pojedine djelove Srbije (Beograd), Vojvodine (Vrbas, Crvenka, Novi Sad), Hrvatske, a ima i onih koji su „uhljebljenje" našli u Americi i dalekoj Australiji. Očekivala sam da dođu potomci odseljenih, za vrijeme godišnjih odmora, ali ih se mali broj vraća svom zavičaju. To su, uglavnom, mlađi ljudi rođeni u drugoj sredini, pa su i priče predaka o Bandićima poprilično zaboravili. Zato sam se oslonila na kazivanja njihovih rođaka i komšija što ne može biti ni blizu „informacijama iz prve ruke." Ipak, zahvaljujući dobroj volji, ljubaznosti i predusretljivosti „angažovanih" informatora, terenska istraživanja su privedena kraju i krunisana raskošnim Rječnikom koji je krasnopisom ispisao „najljepšu istoriju jednog regiona." Informatori, čija je pomoć bila vrlo dragocjena, uglavnom su starije dobi, rođeni u Bandićima. Pojedini žive u Podgorici i okolnim mjestima, ali održavaju veze sa zavičajem tako što redovno dolaze, čiste imanja, kontaktiraju sa rođacima i ispunjavaju sve seoske obaveze.

I na kraju, autorka ovih redova, želi posebno naglasiti da joj je glavni motiv, između ostalog, u odabiru ove teme bio otrgnuti od zaborava riznicu autentičnih „prahom vremena" posutih imena neponovljivog bandićkog areala. Nadam se da će ovaj rad dati skroman doprinos daljem razvoju lingvistike, istorije jezika, dijalektologije sa akcentologijom i biti podsticaj za buduća istraživanja u tom pravcu, jer nema pouzdanijeg „hroničara" od onomastike koja slijedi tragove, „bilježi i pamti" sve događaje.

BIBLIOGRAFIJA

1. Cicmil – Remetić, Radojka. 2010. Toponimija Pivske planine, Beograd.
2. Dojčinović, Biljana. 2002. Knjiga imena, Kreativni centar, Beograd.
3. Zaostavština Jovana Erdeljanovića. Arhiv SANU. E-468-6(56).
4. Čupić Drago i Čupić Željko. 1997. Rečnik govora Zagarača, Srpski dijalektološki zbornik, Knjiga XLIV, SANU, Institut za srpski jezik, Beograd.
5. Prof.dr Šekularac, Božidar. 2008. Onomastikon Gornjih Sela, Crnogorski P.E.N. Centar, Cetinje.
6. Vujaklija, Milan.1980. Leksikon stranih reči i izraza. Beograd.

RESUME

The aim of work is to establish the exact number of onomastic units of Bandici region and the appointment of the same, as well as processing mikrotoponims from the morphological, semantic and etymological aspect of work and consideration of its peculiarities. The introductory chapter contains important notes regarding the investigated area justification of the studies hydronym as the semantic aspect of area Bandici. Finally, there is a conclusion in which the author is critical reffers toward the processed matter and review of the literature in this area.